

Lausunto

Opetus- ja kulttuuriministeriö

kirjaamo@stm.fi

copyright@minedu.fi

Asia: Euroopan komission kysely kustantajien roolista tekijänoikeuden arvoketjussa sekä ”panorama-poikkeuksesta”

Kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö Sanasto ry, Sanasto rf (jäljempänä Sanasto) kiittää mahdollisuudesta lausua Euroopan komission kyselystä kustantajien roolista tekijänoikeuden arvoketjussa sekä ”panorama-poikkeuksesta”. Sanasto on valtakunnallinen kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö, joka valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Sanaston jäsenjärjestöjä ovat Finlands svenska författareförening rf, Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry ja Suomen tietokirjailijat ry.

Otamme lausunnossamme kantaa kustantajien lähioikeutta koskevaan komission kyselyn osaan painottuen siinä erityisesti perinteiseen kirjankustannusalaan. Kustantajien lähioikeuden kirja-alalle luomista ongelmista monet pätevät suoraan myös lehtikustantamiseen.

Lausuntomme pääviestit ovat seuraavat:

- *Kustantajan lähioikeus merkitsisi selvää heikennystä tekijän yksinoikeuteen määrätä teoksensa käytöstä ja rajoittaisi tekijän sopimusvapautta.*
- *Laajassa muodossa lähioikeus merkitsisi kirjallisuuden jälkikäyttöoikeuksien ja -korvauksien pakkolunastusta tekijältä kustantajalle.*
- *Kustannussopimuksella kustantaja saa ne oikeudet, joita se liiketoiminnassaan tarvitsee. Nämä oikeudet tulee jatkossakin määrittää kustannussopimuksissa, ei lain tasolla.*
- *Lähioikeus suosisi vahvempaa sopimusosapuolta, eli kustantajaa, tekijöiden aseman heikentyessä entisestään. Lähioikeus hyödyttäisi isoja kustantajia pienten toimijoiden kustannuksella ja haittaisi kilpailua.*

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

- *Kansainväliset kokemukset osoittavat, ettei lehtikustantajien lähioikeus ole ollut tehokas keino puuttua oikeudenloukkauksiin. Lähioikeus aiheuttaisi kustannusalalla oikeudellista epävarmuutta ja sekavuutta.*

Lähioikeudella ei tule rikkoa kustannusalan toimivia käytäntöjä

Sopiminen on aina ollut keskeisimmässä roolissa tekijöiden ja kustantajien välisessä yhteistyössä. Tekijänoikeuksien siirrosta tekijältä kustantajalle sekä siirron laajuudesta ja muista yksityiskohdista on perinteisesti pystytty aina sopimaan. Sopimusvapauden kulttuuri on alalla hyvin vahva, sopimuskäytännöt vakiintuneet ja toimivat käytännöt pitkän yhteistyön saatossa muodostuneet. Toimivaa kokonaisuutta ei tule muuttaa lakisääteisellä kustantajan lähioikeudella.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luoneelle tekijälle. Tekijänoikeus on ns. viipaleoikeus, josta tekijä voi sopimuksella luovuttaa haluamansa tekijänoikeuden osat esimerkiksi kustantajalle. Kirjankustantamisessa luovutettavia oikeuksia ovat tavallisesti oikeus valmistaa teoksesta kappaleita painetussa ja kenties sähköisessä muodossa sekä oikeus levittää näitä kappaleita yleisön saataviin. Oikeuksista käytetään myös termiä *kustannusoikeudet*.

On äärimmäisen harvinaista, että tekijä luovuttaa kirjankustantajalle kustannusoikeuksien lisäksi muita oikeuksia. Tekijät pitävät oikeudet itsellään, jotta he pystyvät taloudellisesti hyötymään teoksestaan myös muilla tavoin: teoksen julkisesta esittämisestä, elokuvaamisesta tai käytöstä radiossa ja televisiossa. Joskus tekijä saattaa pitää itsellään myös kirjallisen teoksen käännösoikeudet. Tekijät pitävät muut oikeudet itsellään myös siitä syystä, että kirjankustantajan toiminnan piiriin ei yleensä kuulu em. kirjallisen teoksen muu hyödyntäminen.

On myös tärkeää huomata, että kirjankustantaja ei vaikuta tekijän luoman teoksen lopulliseen sisältöön yhtä laajasti kuin esimerkiksi äänite- tai av-tuottaja. Näin ollen, mikäli teosta myöhemmin käytetään muissa kuin tyypillisesti kirjankustantajan alaan kuuluvissa yhteyksissä, on täysin perusteltua, että tekijä määrää kyseisestä käytöstä itse ja saa käytöstä suoritettavan korvauksen. Suomen kaltaisella pienellä kielialueella tekijän tulo muodostuu monista lähteistä. Kustantajien lähioikeus heikentäisi tekijän mahdollisuutta ansaita elantonsa tekijänoikeuksiaan hyödyntämällä.

Tekijä voi hallinnoida kustantajasta riippumatta teoksen ns. *jälkikäyttöoikeuksia* joko itse tai tekijänoikeusjärjestön kautta. Tekijät ovat perustaneet kirjallisuuden alalle Sanaston hallinnoimaan tiettyjä jälkikäyttöoikeuksia puolestaan. Sanasto maksaa korvauksia tekijöille heidän teostensa käyttömäärien mukaan. Kustantajan lähioikeus puuttuisi vakavalla tavalla tekijöi-

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

den ansaintamalleihin jälkikäytön alueella ja merkitsisi laajasti toteutettuna oikeuksien ja tekijänoikeuskorvauksien lain tasolla tapahtuvaa pakkolunastusta tekijältä kustantajalle.

Oikeuksien viipaleluonteen lisäksi kustannusalalle on tyypillistä, että oikeuksien luovutus tekijältä kustantajalle ei ole lopullinen. Tekijänoikeuslain kustannussopimussäännösten perusteella tekijä voi teoksen ollessa loppuunmyyty pyytää oikeudet takaisin kustantajalta. Tämän jälkeen tekijä voi julkaista teoksen uudelleen joko itse tai toisen kaupallisen kustantajan toimesta. Näin teos ja tekijänoikeudet saadaan tehokkaaseen käyttöön. Kustannusalalla on trendinä myyntiaikojen lyhentyminen, jonka vuoksi oikeuksien palautumisella tulee olemaan entistäkin tärkeämpi merkitys tekijöiden oikeuksien tehokkaan käytön kannalta. Kustantajien lähioikeus todennäköisesti päättäisi oikeuksien palautumisen tradition. Kustantajan lähioikeuden ollessa voimassa toisilla kustantajilla ei olisi mahdollisuuksia ja/tai kannustimia julkaista loppuunmyytyä kirjallisuutta uudelleen.

Kirjankustantaja hankkii sopimuksilla oikeudet useimmiten yhdeltä tai korkeintaan muutamalta tekijältä. Näin ollen oikeuksien hallinnassa ei todellisuudessa ole kustannusalan esille nostamia vaikeuksia tai niitä on merkittävästi liioiteltu. Kustantajalla on kustannussopimukseen perustuva täysi ja riittävä puhevalta oikeudenloukkaustapauksissa. Tämä on myös tekijöiden etu. Kustantaja on usein paras taho puolustamaan myös tekijän oikeuksia kirjallisen julkaisun luvattoman käytön tilanteissa. Lähioikeutta ei tähän kuitenkaan tarvita. Kokemukset lehtikustantajien lähioikeudesta Saksassa osoittavat, että lähioikeus ei ole ollut tehokas keino puuttua esimerkiksi Googlen kaltaisten kansainvälisten yritysten toimintaan uutisten ns. snippet-käytössä. Päinvastoin lähioikeus on aiheuttanut lehtikustantajille ongelmia Googlen jättäessä ostamatta heiltä lisenssejä snippet-käyttöön, jolloin lehtitalojen osumat lukijoiden Googlen kautta suorittamissa uutishauissa ovat jyrkästi laskeneet.

Lähioikeus vahvistaisi vahvemman sopimusosapuolen asemaa

Kustantajalle syntyvien oikeuksien määrittäminen kustannussopimuksen sijasta lain tasolla vähentäisi oikeuksista sopimista. Tekijän ja kustantaja välisessä sopimussuhteessa lähioikeus vahvistaisi jo ennestään vahvemman sopijaosapuolen, eli kustantajan, asemaa. Vaikka kustannussopimukset tehdään käytännössä aina kustantajan laatimille sopimus pohjille, on tekijällä kuitenkin jonkinlainen mahdollisuus vaikuttaa sopimuksen olennaisiin ehtoihin. Yksi tärkeimmistä on sopimuksella luovutettavien oikeuksien laajuus. Kustantajan lähioikeuden myötä tämä mahdollisuus todennäköisesti katoaisi.

Suomessa on viime vuosina korostettu paikallista sopimista laintasoista tai kollektiivista sopimista parempana vaihtoehtona. Sama trendi soveltuu myös tekijänoikeuden kaltaiseen varallisuus oikeuteen. Kunkin sopimussuhteen luonne ja erityispiirteet on mahdollista ottaa

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

huomioon, kun tekijänoikeuden luovutuksen laajuudesta sovitaan tekijän ja kustantajan välillä erillisellä sopimuksella. Lain tasoinen oikeuksien siirto ja syntyminen tekijänoikeuden luovutuksensaajalle olisi täysin vääränsuuntaista kehitystä.

Kustantajien lähioikeutta koskevat vaatimukset muistuttavat monin paikoin ns. työsuhdetekijänoikeutta koskeneita työnantajapuolen esityksiä. Tuolloin työnantajien perusteena työsuhdetekijänoikeudelle oli mm. pienten ja keskisuurten yritysten kyvyttömyys sopia työntekijöiden kanssa riittävällä tavalla tekijänoikeuksista työsuhteessa. Lakiin haluttiin tuolloin oikeudet automaattisesti työsuhteen perusteella työnantajalle siirtävä säännös. Osaava kirjankustantaja kykenee huomioimaan itselleen tarpeelliset sopimusehdot kustannussopimusta solmittaessa. Mikäli sopimusosaamisessa on aukkoja, ei niitä tule korjata tekijöiden asemaa heikentävillä lainmuutoksilla, vaan kustantajien edunvalvontaa, koulutusta ja neuvontaa kehittämällä.

Lähioikeus tukahduttaisi kustannusalan kilpailua

Kokemukset lehtikustantajien lähioikeudesta Saksasta ja Espanjasta ovat olleet pääosin negatiivisia. Espanjassa kilpailuviranomainen varoitti lain kilpailulle haitallisista vaikutuksista jo hyvissä ajoin ennen lain säätämistä. Lähioikeuden on todettu hyödyntävän ennen kaikkea suuria mediataloja pienempien verkkojulkaisemista harjoittavien toimijoiden kustannuksella. Suomessa tällainen kehitys saattaisi johtaa terveiden kilpailuolosuhteiden katoamiseen jo ennestään erittäin keskittyneillä kirjankustannusmarkkinoilla.

Espanjassa konsulttitoimisto NERA teki tutkimuksen¹ paikallisen kustantajajärjestön pyynnöstä. Tutkimuksen mukaan vähemmän tunnetut verkkojulkaisut ovat kärsineet eniten lehtikustantajien lähioikeutta koskevan lain säätämisen jälkeen. Vierailut pienten verkkojulkaisijoiden verkkosivuilla vähenivät lain säätämisen jälkeen kaksi kertaa keskiarvoja enemmän. NERA:n mukaan pidemmällä aikavälillä tämä luo uhan näiden toimijoiden olemassaololle. Kustantajienkaan piirissä ei ole yksimielisyyttä siitä, tulisiko lähioikeudesta säätää Euroopan tasolla. Osa kustantajista näkeekin lähioikeudessa suuria ongelmia².

Vapaa tiedonvälitys on yksi demokraattisen yhteiskunnan kulmakivistä. Mikäli pienten verkkojulkaisijoiden toimintaedellytyksiä kavennetaan, voi se johtaa monimuotoisen sähköisen julkaisutoiminnan katoamiseen. Tämä ei voi olla toivottava kehityssuunta Euroopan unionissa eikä Suomessa.

¹[http://www.nera.com/content/dam/nera/publications/2015/090715%20Informe%20de%20NERA%20para%20AEEPP%20\(VERSION%20FINAL\).pdf](http://www.nera.com/content/dam/nera/publications/2015/090715%20Informe%20de%20NERA%20para%20AEEPP%20(VERSION%20FINAL).pdf)

² <http://ifro.org/content/ancillary-copyright-group-publishers-write-letter-european-commission>

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

Kustantajan lähioikeus synnyttäisi oikeudellista epävarmuutta ja sekavuutta hyvin toimivalla alalla

Suomessa kustantajien lähioikeus on ollut esillä viimeistään vuoden 2014 lopusta, jolloin Viestinnän Keskusliitto (VKL) esitti asian omissa hallitusohjelmataavoitteissaan. Tavoitteissa ei selvitetty mahdollisen lähioikeuden sisältöä, vaan todettiin, että se voisi vastata esimerkiksi äänitetuottajan vastaavaa lähioikeutta. Tämän jälkeen tekijöitä edustavat järjestöt ovat aktiivisesti pyrkineet selvittämään ehdotetun lähioikeuden sisältöä ja perusteluita tavoitteiden takana. Kustantajien edustajat eivät ole halunneet tai kyenneet selvittämään lähioikeuden laajuutta tai ajamansa lähioikeussäännöksen tarkkaa sisältöä.

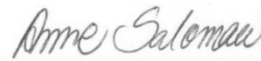
On selvää, että lähioikeus tulisi tarkemmasta sisällöstään riippumatta aiheuttamaan alalla epäselvyyttä, kustannuksia sekä tarpeetonta turbulenssia kirjallisuuden tekijöiden ja kustantajien välillä. Onkin oleellista kysyä kuka olisi lähioikeuden subjekti? Kirjankustannusalalla julkaistaan vuosittain valtaosa teoksista muiden kuin Suomen Kustannusyhdistyksen jäsenten toimesta. Tähän julkaisijoiden joukkoon lukeutuu hyvin erilaisia toimijoita: yhdistyksiä, valtionhallintoa, työnantajia ja yrityksiä. Myös tekijät itse julkaisevat paljon kirjallisuutta. Koskisiko lähioikeussuoja näitä kaikkia tahoja, vai olisiko se vain kaupallisten mediatalojen ja kustantajien oikeus? Lähioikeuden säätämisen myötä erilaisilla oikeudenhaltijastatuksilla varustettujen tahojen määrä kasvaisi rajusti ja kiistat siitä, kenellä on yksinoikeus jonkin tietyn teoksen julkaisemiseen ja muuhun käyttämiseen, lisääntyisivät. Paljon kirjallisuutta julkaistaan valitettavasti ilman kirjallista sopimusta tekijän ja kustantajan välillä. Myös näissä tapauksissa lähioikeus aiheuttaisi enemmän epäselvyyttä kuin ratkaisisi kustantajien oikeuksia koskevia ongelmia.

Edellä mainitun perusteella Sanasto katsoo, ettei kustantajan lähioikeudelle ole perusteita tai tarvetta, eikä lainvalmistelua asian tiimoilta ole perusteltua jatkaa tämän pidemmälle.

Helsingissä toukokuun 20. päivänä 2016

Virpi Hämeen-Anttila
Puheenjohtaja

Anne Salomaa
Toiminnanjohtaja

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

